

ELON WIKMARK. **Die Frauenfrage.** Eine ökonomisch-soziologische Untersuchung unter spezieller Berücksichtigung des schwedischen Bürgertums. Halle a. S. 1905. Carl Marhold. (203 S. — Mk. 3,00).

Den Opgave, Forfatteren har stillet sig, er at give en systematisk Udredning af det moderne Kvindespørgsmaal, — dog ikke af dette Problem i hele dets Omfang; men kun dets »borgerlige« Side. Kvindespørgsmaalet som et Arbejderspørgsmaal har ingen Plads i Bogens System, om der end nu og da kastes Strejflys ogsaa over herhen hørende Emner.

Kun ved at begrænse Opgaven paa denne Maade er det blevet muligt for Forfatteren at bygge sin Fremstilling saa udelukkende paa svensk Erfaringsmateriale, som sket er. Der ligger heri baade en Styrke og en Svaghed. Ved at koncentrere Undersøgelsen paa et enkelt Land er det utvivlsomt lykkedes Forf. at trænge dybere ind i Sagen, end hvis han i højere Grad havde anvendt sine Kræfter paa at samle Stoffet allevegne fra. Men paa den anden Side kan det vel næppe nægtes, at den begrænsede Erfaringskreds, der har afgivet Grundlaget for Resultaterne, i nogen Grad svækker disses Beviskraft. Iøvrigt maa det indrømmes, at Valget af netop Sverige som Undersøgelsesomraade er særdeles heldigt; thi næppe noget andet Land frembyder saa gode Betingelser for Studiet af Kvindeemancipationen og »Feminismen« som Fredrika Bremers og Ellen Keys Fædreland.

Efter en kortfattet historisk Skildring af den svenske Kvindebevægelse, dens Organer og foreløbige Resultater, behandler Forf. i Bogens to Hovedafsnit dels de indre Aarsager, hvoraf Kvindebevægelsen er fremgaaet, dels den borgerlige Kvindes nuværende Stilling i Erhvervslivet.

Det førstnævnte Afsnit er, som rimeligt, overvejende af befolkningsstatistisk Natur, idet Forfatteren eftersporer Aarsagerne til det stigende Overtal af Kvinder i Byerne. Den gængse Forklaring af dette Fænomen, den stærkere Tilstrømning af Kvinder (Tjenestepiger o. l.) end af Mænd

ELON WIKMARK. **Die Frauenfrage.** Eine ökonomisch-soziologische Untersuchung unter spezieller Berücksichtigung des schwedischen Bürgertums. Halle a. S. 1905. Carl Marhold. (203 S. — Mk. 3,00).

Den Opgave, Forfatteren har stillet sig, er at give en systematisk Udredning af det moderne Kvindespørgsmaal, — dog ikke af dette Problem i hele dets Omfang; men kun dets »borgerlige« Side. Kvindespørgsmaalet som et Arbejderspørgsmaal har ingen Plads i Bogens System, om der end nu og da kastes Strejflys ogsaa over herhen hørende Emner.

Kun ved at begrænse Opgaven paa denne Maade er det blevet muligt for Forfatteren at bygge sin Fremstilling saa udelukkende paa svensk Erfaringsmateriale, som sket er. Der ligger heri baade en Styrke og en Svaghed. Ved at koncentrere Undersøgelsen paa et enkelt Land er det utvivlsomt lykkedes Forf. at trænge dybere ind i Sagen, end hvis han i højere Grad havde anvendt sine Kræfter paa at samle Stoffet allevegne fra. Men paa den anden Side kan det vel næppe nægtes, at den begrænsede Erfaringskreds, der har afgivet Grundlaget for Resultaterne, i nogen Grad svækker disses Beviskraft. Iøvrigt maa det indrømmes, at Valget af netop Sverige som Undersøgelsesomraade er særdeles heldigt; thi næppe noget andet Land frembyder saa gode Betingelser for Studiet af Kvindeemancipationen og »Feminismen« som Fredrika Bremers og Ellen Keys Fædreland.

Efter en kortfattet historisk Skildring af den svenske Kvindebevægelse, dens Organer og foreløbige Resultater, behandler Forf. i Bogens to Hovedafsnit dels de indre Aarsager, hvoraf Kvindebevægelsen er fremgaaet, dels den borgerlige Kvindes nuværende Stilling i Erhvervslivet.

Det førstnævnte Afsnit er, som rimeligt, overvejende af befolkningsstatistisk Natur, idet Forfatteren eftersporer Aarsagerne til det stigende Overtal af Kvinder i Byerne. Den gængse Forklaring af dette Fænomen, den stærkere Tilstrømning af Kvinder (Tjenestepiger o. l.) end af Mænd

fra Landet, holder kun Stik overfor Befolkningens lavere Lag. For Middelstandens Vedkommende spille disse Vandringer ikke en saadan Rolle, at de kunne forklare det voksende Kvindeoverskud; Forklaringen maa her til-lige søges i en relativt høj Dødelighed hos Mændene samt i forholdsvis hyppigere Pigefødsler end i de lavere Lag af Befolkningen. Det er navnlig paa dette sidste Punkt, at Forfatteren giver noget nyt.

Det er en almindelig Erfaring (som ogsaa den danske Befolkningsstatistik bekræfter), at det talmæssige Misforhold mellem Kønnene ved Fødslen er mindre i Byerne end paa Landet. Overalt fødes der flere Drengene end Piger, men Forskellen er mindst i Bybefolkningen. Nu viser Forfatteren, at dette i særlig Grad gælder Byernes Middelstandsbe-folkning, ja at der endog er Befolkningsgrupper, hvor Kvindekønnets Undervægt ved Fødslen synes ganske at forsvinde eller slaa over i sin Modsætning, saa at der fødes flere Piger end Drengene. Den sociale Gruppering af den svenske Befolkning, der benyttes af Forf., er med nogle Modifikationer den samme, som Rubin og Westergaard anvendte i deres »Ægteskabsstatistik paa Grundlag af den sociale Lagdeling«, og Dr. Wikmark finder da eksempelvis, at Talforholdet mellem Drengene og Piger i Alderen 0—15 Aar ved Folketællingen i Sverige 1890 var som nedenfor anført:

	Piger for hver 1000 Drengene		
	Land-distr.	Provins-byerne	Stock-holm
Godsejere, større Forretningsdrivende, liberale Erhverv o. l.	994	942	886
Mindre Næringsdrivende, Haandværks-mestre o. l.	971	1010	1025
Lærere, Handelsmedhjælpere, Ansatte i offentlige Kontorer o. l.	985	1025	1054
Haandværkssvende	990	993	1023
Ansatte i underordnede Poster, Op-vartere, Tjenestefolk.	979	988	1013
Den egentlige Arbejderklasse	975	973	1002

I Mangel af Oplysninger om Talforholdet mellem Dreng og Piger blandt de fødte Børn indenfor forskellige sociale Klasser har Forfatteren altsaa benyttet Folketællings-Statistikens Aldersopgørelse. Den nærliggende Indvending herimod, at Talforholdet mellem Kønnene paa Grund af Dødeligheden i de 15 første Leveaar kan have forskudt sig paa uensartet Maade i de forskellige sociale Grupper, synes Forf. ikke at tillægge nogen Vægt, idet han — maaske med Rette — affærdiger den med en Bemærkning om, at der ikke er Grund til at antage, at Drengedødeligheden i Middelstanden er større end i den øvrige Del af Befolkningen. Selv om dette er rigtigt, tør man dog næppe betragte de her fundne Resultater som mere end en Antydning, der ganske vist fortjener Opmærksomhed og som indeholder en stærk Opfordring til at forfølge det interessante Emne videre. Men dette kan næppe med Udbytte lade sig gøre paa samme Grundlag som det af Forf. benyttede. Folketællingen giver jo kun et Øjebliksbillede; der er en lang Vej mellem Fødselen og 15 Aars Alderen, og alt hvad her er foregaaet — lige fra en Femtedel eller en Fjerdedel af de fødte Børns successive Bortdøen til Vandringer af forskellig Art (territoriale og sociale) — kommer slet ikke i Betragtning. Det viser sig da ogsaa, at en til den foran anførte svarende Beregning for Stockholm paa Grundlag af Folketællingsmaterialet for Aar 1900 giver Resultater, der tale mindre til Gunst for Forfatterens Hypotese, idet Middelstandens Pige-Overskud fra 1890 næsten helt igennem er forvandlet til et Dreng-Overskud:

	Piger for hver 1000 Dreng:
Godsejere, større Forretningsdrivende, liberale Erhverv og lignende	975
Mindre Næringsdrivende, Haandværksmestre o. l.	987
Lærere, Handelsmedhjælpere, Ansatte i offentlige Kon- torer o. l.	963
Haandværkssvende	1001
Ansatte i underordnede Poster, Opvartere, Tjenestefolk	954
Den egentlige Arbejderklasse	989

Denne Nedgang i det relative Antal af Piger forklarer Forf. som et Udslag af Nymalthusianismen, der siges at være trængt ret dybt ned i den svenske Befolkning, hvor den (efter Fahlbeck's og Ellen Key's Paastand) om ikke ligefrem støttes af Kvindeemancipationens Ledere, saa dog betragtes med en vis Sympati af denne Bevægelse. Forfatteren antager, at en Begrænsning af Børneantallet maa have en Tendens til at forøge Drengefødslernes Antal i Forhold til Pigefødslernes, fordi Familjernes Haab nu engang hyppigst staar til Sønner (jfr. Fahlbecks Undersøgelser angaaende den svenske Adel).

Hvorledes det nu end forholder sig med det her fremdragne Moment af Dr. Wikmarks Undersøgelse, synes det givet, at dets praktiske Betydning lige overfor Hovedspørgsmaalet om Kvindernes Overtal i de borgerlige Kredse ikke kan være stor. Det er jo desuden ikke Kvindernes Overtal i og for sig, der er det springende Punkt, men det er den voksende Strøm af erhvervssøgende, ugifte Kvinder (*«Gewerbliche Frauenarbeit ist Jungfernarbeit»*). Og her spiller den for Sverige i nyere Tid karakteristiske ringe Giftermaalshyppighed aabenbart den afgørende Rolle. Forfatteren skænker ogsaa dette Punkt en indgaaende Omtale, men det forekommer Anmelderen, at han ikke tilstrækkeligt understreger den Særstilling, Sverige her indtager. *«Die sozialen Unterschiede sind meistens grösser als die nationalen»*, siger Forfatteren et Sted, men her er dog et Punkt, hvor der er Anledning til at huske, at Sætningen har sin Begrænsning. Afsnittet om *«Ehelosigkeit»* er ogsaa det, hvor det stærkest føles som en Svaghed ved Fremstillingen, at den i saa høj Grad bygger paa svensk Erfaringsmateriale.

Med stor Interesse læser man Afsnittet om, hvad de svenske Middelstandskvinder have opnaaet i Erhvervslivet. Der er her samlet et stort og omhyggeligt bearbejdet Materiale fra de mange forskellige Virksomhedsgrene, hvor Kvinden har banet sig Vej. Forfatterens Trang til at lade sin personlige Dom træde frem af Undersøgelsens

Objektivitet gør sig i særlig Grad gældende i Slutningen af dette Afsnit — iøvrigt paa en Maade, der næppe vil skaffe ham Venner blandt Kvindesagens Forkæmpere. Skarpt kritiserer han Kravet om »samme Løn for samme Arbejde«; han vil i hvert Fald kun indrømme Berettigelsen af dette Krav, hvor der bag »samme Arbejde« ligger »samme Duelighed« ikke alene til at udføre det Arbejde, der er for Haanden, men ogsaa til, naar det gøres behov, at overtage en mere ansvarsfuld Post eller en ledende Stilling. Det er denne »potentielle Befähigung«, der i mange Tilfælde retfærdiggør den højere Betaling, der ydes Mænd i Forhold til Kvinder. Den Indvending, at Kvinden ikke faar Lejlighed til at vise, hvad hun duer til, tilbageviser Forfatteren som en Frase, der for Aartier siden blev opfundet i England og Amerika, derefter gjorde en Turné gennem Skandinavien og nu grasserer i Tyskland og Rusland, en Frase, der minder om Tjenestepigen, der besvarede Spørgsmaalet, om hun kunde spille Klaver, med det naive: »Jeg véd det ikke, jeg har aldrig prøvet det«. Man sætter ikke et Bybud op paa et Kateder for at prøve, om han duer til at være Professor, og man lader ikke en Bydreng forsøge sig som Barkdirektør, men man véd meget godt, om Underkassereren i en Bank kan bruges som Hovedkasserer, uden at han først har haft Lejlighed til at aflægge Prøve som saadan. — Problemets Løsning ligger efter Forfatterens Opfattelse i en Deling af Arbejdet, en Deling, der i Almindelighed vil lade Kvinderne indtræde i de mere underordnede Stillinger i Konkurrence med dem af deres mandlige Kolleger, hvis Evner ikke give dem Mulighed for at avancere; »als die Frauen Männer verdrängen, drängen sie sie nach oben!«

Som man ser, er Dr. Wikmarks Bevisførelse ret aggressiv i sin Form, maaske mere end fornødent. Men herover bør man ikke glemme hans Arbejdes Fortrin: den mangesidige og grundige Behandling af et Samfundsspørgsmaal, der Dag for Dag bliver mere og mere brænd-

ende. Til den rette Forstaaelse af de mange herhen hørende Problemer har Forf. under en fængslende og tankevækkende Form ydet værdifulde Bidrag, som baade »Emancipationens« Venner og Modstandere vil vide ham Tak for.

Adolph Jensen.

Litteratur-Notitser.

— De Forenede Staters permanente Census-Bureau har udgivet et stort Værk om elektriske Baner (»Street and electric railways 1902«). Det har Interesse for Økonomer ikke mindre end for Teknikere. De første ville særlig have Udbytte af Afsnittene om Principperne for Meddelelse af Koncessioner, om offentlig Drift af Sporvejslinjer og om Udviklingen af interurbane Sporvejs-systemer i Amerika.

— Af »Meddelelser fra Udenrigsministeriet« er der nu udkommet 8 Hæfter, hvis væsentligste Indhold dannes af Beretninger fra de danske Konsuler i Udlandet, — saaledes i sidste Hæfte to større Afhandlinger fra Generalkonsulaterne i Berlin (dateret Juli 1905) og London (Marts 1905). Ved Siden af Konsulatsberetningerne indeholde Hæfterne forskellige Meddelelser af Interesse for Forretningsverdenen.